

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУНА МАС-МЕДІЙНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНИ

Досліджується мас-медійний портрет України на основі аналізу матеріалів зарубіжних засобів масової інформації щодо функціонування інституту політичної опозиції.

Ключові слова: політична опозиція, мас-медіа, вибори, засоби масової інформації, інформаційне суспільство.

На думку американського політолога Р. Даля, однією з провідних ознак плюралістичної демократії є дієва політична опозиція, яка виконує роль носія альтернативних шляхів розвитку держави [18]. Нині популярний демократичний імідж країни нерідко вимірюють саме крізь призму діяльності інституту політичної опозиції. Отже, опозиція — це своєрідний індикатор формування та розвитку демократичного політичного режиму.

Дослідженням проблеми політичної опозиції опікуються зарубіжні та вітчизняні науковці в галузі суспільно-політичної науки. Значний внесок у розробку теорії політичної опозиції зробили вчені Р. Даль, Х. Лінц, Дж. Шарп, Дж. Белінгбрук, Г. Оберройтер, вітчизняні дослідники С. Бондар, Н. Вінничук, О. Новакова, І. Поліщук Т. Ткаченко, В. Чумак та інші. У рамках такого комплексного дослідження інституту політичної опозиції, на нашу думку, буде доречним зупинитися на ролі даного інституту у формуванні політико-ідеологічного іміджу України.

Становлення інформаційного суспільства супроводжується розмиттям державних та міжконтинентальних комунікативних кордонів. Світ стає небайдужим до політичних процесів у різних країнах саме завдяки поліканальності надходження інформації через телебачення, друковані та електронні ЗМІ. Починаючи з 2004 р. вітчизняна політична опозиція нерідко ставала інформаційним приводом для багатьох засобів масової інформації зарубіжних держав.

На початку 2005 року відомий журнал «Foreign affairs» [19] дав характеристику опозиції України як «потужного громадського руху, досвідченої опозиційної сили, яка змогла мобілізувати середній клас

українців...» [19]. У матеріалі А. Каратницького українська політична опозиція була представлена рушійною силою демократичних перетворень, що виникла як реакція на «корумпований імідж представників української влади» [19]. Більше того, на думку автора, ненасильницька акція опозиціонерів визначила «нову віху в історії посткомуністичної Східної Європи, активізувала сейсмічний зсув на Захід у геополітиці регіону» [19]. У той же час автор піддав сумніву автентичність походження «помаранчевої революції», відвівши їй роль послідовниці у ряді оксамитових революцій у країнах Центральної та Східної Європи.

Однією з характеристик сучасної української політики є її персоналізація. Політичні факти, події, сили, рухи пов'язані переважно з іменами конкретних діячів. Останнім часом і західна преса адресно ідентифікує українську політичну арену. Так, в одній з найвідоміших газет США «The New York Times» активно коментували виборчі баталії 2004-2005 рр., 2010 р. та 2012 р. Зазначимо, що у період «помаранчевої революції» політичні сили видання поділяло на «опозиційний табір В. Ющенка» та «прокремлівський табір В. Януковича» [11]. Особу ж Ю. Тимошенко в контексті вказаних подій не згадували, натомість у період 2010-2012 рр. вона стала провідним інформаційним приводом. Під час парламентських виборів 2012 р. газета «The New York Times» також не лишилася байдужою до подій в Україні, ідентифікуючи Партію Регіонів як «правлячу партію Януковича», натомість опозицію як «опозиційне угруповання» [11]. Таким чином, видання акцентує увагу на відсутності в опозиції яскраво вираженого лідерського штабу. У той же час, газета оприлюднює аналітичні матеріали, в яких висвітлює безпрецедентний рівень підтримки «ультранационалістичної партії «Свобода» [11].

Впливова ділова газета «The Wall Street Journal» неодноразово висвітлювала політичні факти в Україні, безпосередньо торкаючись проблем взаємовідносин влади та опозиції. Висвітлюючи події 2011-2012 рр., а саме судову справу проти Ю. Тимошенко та вибори до Верховної Ради України, видання підсумовує, що політична опозиція не має рівних умов з провладними силами для організації та проведення політичних кампаній. Окрім того, зазначається, що майже всі значущі події в сучасній Україні є політично вмотивованими, а запити опозиції часто залишаються без уваги з боку влади [13].

Провідна газета Франції «Le Monde» досить часто на своїх шпальтах зверталася до новин з України. Переважна більшість таких публікацій стосувалися «помаранчевої революції», справи Ю. Тимошенко, парламентської діяльності в Україні, газового

питання, взаємовідносин між Російською Федерацією та Україною. У матеріалі «Ukraine: le parti de Iouchtchenko passe dans l'opposition», опублікованому у 2006 р., приділена значна увага саме зовнішньополітичним орієнтирам влади та опозиції. Автором визначено, що опозиція сповідує західноєвропейські цінності і у своїх гаслах зорієнтована на Захід [8]. У матеріалі також зазначається, що після подій восени 2004 р. діяльність політичної опозиції в Україні поширилася й за межі парламенту.

Не менш відоме французьке видання «Le Figaro» [7] на підставі аналізу виборчих баталій 2012 р. зробило висновок, що у разі бездіяльності української опозиції політичний режим в Україні має всі перспективи перетворитися на диктатуру. У підсумку таких подій, як судова справа Ю. Тимошенко та виборчий процес у жовтні 2012 р., автори газети вбачають згасання демократичних перетворень та відкат до колишніх авторитарних методів управління. «Le Figaro» протягом липня-жовтня 2012 р. опублікувала ряд матеріалів, що стосуються рівня свободи слова в Україні. Серед іншого було зазначено, що «опозиційні ЗМІ нерідко зазнають утисків через процедуру оподаткування засобів мас-медіа» [7].

Цікаві результати дав аналіз німецьких ЗМІ, в яких так чи інакше торкалися проблеми діяльності політичної опозиції в Україні. Увага медіа у ФРН найбільш прикута до персони Ю. Тимошенко, яка й досі для журналістів Німеччини уособлює українську опозицію. Тер «Тимошенко» посідає перше місце в інформаційному просторі держави відносно України. Аналітики пояснюють це тим, що, по-перше, колишнього прем'єр-міністра лікують німецькі лікарі, по-друге, підчас чемпіонату Євро-2012 новини про Ю. Тимошенко конкурували з новинами про перебіг футбольних змагань.

Можливо, саме через надмірну цікавість українськими подіями Німеччина стала найбільш активним мотиватором бойкоту відносно з Україною. Інформація про «придушення, репресії, обмеження» політичної опозиції згадувалася на провідних каналах телебачення Німеччини, на радіо, у газетах, журналах тощо. Так, газета «Berliner Zeitung» опублікувала матеріал про візит Президента ФРН Й. Гаука до України з метою засвідчення підтримки лідерці опозиції Ю. Тимошенко [1]. У матеріалі йдеться про те, що «справа Ю. Тимошенко є не що інше, як політичні репресії проти усієї опозиції, помста Президента В. Януковича за те, що за допомогою «помаранчевої революції» Тимошенко привела до влади іншого кандидата» [1]. Наслідком візиту німецького президента стала його

відмова від участі у Ялтинському саміті, хоча попередник Гаука К. Вульф до цього засвідчував свою згоду на участь у даному заході.

Такі німецькі видання, як «Berliner Zeitung» [1], «Frankfurter Allgemeine Zeitung» [4], «Die Welt» [3], «Bild» [2] у своїх стрічках новин розмістили матеріали про бійку у Верховній Раді України, яку зчинили представники парламентських опозиційних сил у травні 2012 р. Зазначимо, що дана новина була презентована у вигляді констатації факту, без пошуку виправдань чи пояснення вказаної події. Можливо, саме у цьому полягає поблажливість німецьких ЗМІ до української опозиції.

Провідні засоби масової інформації Великобританії також нерідко привертала увагу британської громадськості до діяльності політичної опозиції в Україні. Наприклад, у щоденній газеті «The Guardian» [10], починаючи з 1999 р., про українську опозицію згадували у більш ніж 1250 матеріалах. Найбільше інформаційних приводів опозиційні сили давали у 2012 р. (190 публікацій), 2004 р. (182 публікацій), 2005 р. (136 публікацій), 2009 р. (111 публікацій), 2007 р. (109 публікацій). Відповідно до подій увагу британських журналістів привернули «помаранчева революція» та конституційна реформа (2004 р.), інаугурація Президента України В. Ющенко, розпад помаранчевої коаліції, приватизація «Криворіжсталі» тощо (2005 р.), політична криза в Україні (2007 р.), старт президентських виборів та фінансова криза (2009 р.), парламентські вибори та вирок Ю. Тимошенко (2012 р.).

Протягом 21 року незалежності політичні події України завжди висвітлювалися у засобах масової інформації сусідньої Польщі. Такі видання, як «Gazeta Wyborcza» [6], «Rzeczpospolita» [9], «Gazeta Polska» [5] публікували не тільки констатуючі матеріали стосовно діяльності української опозиції, але й висвітлювали аналітичні статті, брали інтерв'ю у лідерів опозиційних сил тощо. Парадоксальним є те, що навіть у вітчизняних ЗМІ не завжди висвітлювали події та факти, які набували розголосу в Польщі. Так, у «Gazeta Wyborcza» вийшла друком стаття щодо ставлення представників української опозиції до використання генно-модифікованих організмів у продуктах харчування. Головний редактор газети «Rzeczpospolita» запросив на інтерв'ю лідера об'єднаної опозиції А. Яценюка, присвятивши цій події першу шпальту видання. Протягом років незалежності польські ЗМІ били рекорди щодо висвітлення політичних подій в Україні, які стосувалися діяльності опозиції: «Gazeta Wyborcza» — 2133 публікації, «Rzeczpospolita» — 1980 публікацій, «Gazeta Polska» — 2210 публікацій.

Знаходячись на перетині інформаційних потоків між Західною Європою і США та Російською Федерацією, Польща набула образу прихильниці демократичних перетворень в Україні, не залишалася

осторонь знакових подій, висловлювала підтримку українській опозиції тощо. Дещо полярною є позиція засобів масової інформації Росії. Чотири найвпливовіші газети Росії, а саме «Коммерсантъ» [20], «Ведомости» [14], «РБК daily» [16], «Газета» [15] стали предметом нашого дослідження.

Видавничий дім «Коммерсантъ», який має представництво і в Україні та володіє правами на 14 різних видань, останнім часом став активно висвітлювати процеси, в яких бере участь українська опозиція. Звичайно, сплеск уваги до таких процесів прийшовся на період 2011-2012 рр. Журналісти акцентували увагу на проблемі ставлення опозиції до «мовного закону», застосування виборчих технологій, стратегічного партнерства напередодні виборів та майбутнього блокування у парламенті [21]. Зазначимо, що у період 1991-2012 рр. питання української опозиції піднімалося на сторінках видання близько 200 разів, з них 143 протягом — 2008 – 2012 рр.

Російська газета «Ведомости» відома своїми тематичними інтерв'ю з представниками української влади. Серед частих учасників публікацій відзначимо Л. Кравчука, О. Мороза, П. Лазаренка, П. Симоненка, В. Юшенка, Ю. Тимошенко, В. Януковича, Ю. Луценка та інших. Окрім парламентської та позапарламентської діяльності української опозиції, видання приділяло значну увагу внутрішній структурі опозиції та процесам, що у ній відбувалися. Проблема «політичних таборів» в Україні була чи не найпопулярнішою темою публікацій. За період з 1999 по 2012 рр. у газеті було надруковано більше 500 статей, матеріалів та інтерв'ю щодо діяльності української опозиції.

Відносно молода російська газета «РБК daily» вирізняється специфічним підходом до висвітлення політичних подій в Україні, а саме крізь призму відносин «Росія-Україна». Протягом дев'яти років існування видання у ньому було опубліковано близько 180 матеріалів, які стосувалися діяльності української опозиції. Найбільша кількість публікацій прийшла на період 2004-2005 рр. та 2012 р. Матеріали характеризуються емоційністю та голосними заголовками, такими як «Россия должна быть готова к распаду Украины», «Россия потеряла Украину», «Кремлю создают печатную оппозицию», «Украина стала двуглавой», «Исход выборов на Украине определит газовая привязанность к России» тощо [16].

Близько 300 публікацій присвятила українській опозиції російська газета «Газета» [15], у яких переважно констатувалися факти та характеризувався геополітичний вимір політичних подій в Україні.

Окрім безпосередніх матеріалів у засобах масової інформації, які стосуються діяльності української опозиції, останнім часом стало актуальним проводити аналіз політичного портрету України у мас-медійному вимірі. Подібні дослідження були проведені Місією

«Інститут світової політики» [21] та групою компаній Research & Branding Group [17].

Журнал «Главком» опублікував Медіа-аналіз закордонних публікацій про Україну, який був проведений Інститутом світової політики у 2010-2012 рр. Аналіз дозволив простежити, які теми в українському контексті превалювали у впливових закордонних газетах, журналах та веб-сайтах. Дослідники вивчали заголовки тих мас-медіа, які користуються особливою повагою аудиторії, мають вагу у світовому медійному просторі та безпосередню причетність до визначення рейтингу країн світу [23].

Зібрані заголовки були опрацьовані за допомогою програми Wordle, яка наочно дозволяє побачити, які теми переважали в закордонних мас-медіа. Крім того, до кожної категорії-країни подано своєрідний рейтинг зі слів, де на першому місці вказане слово, яке зустрічається в заголовках закордонної преси найчастіше.

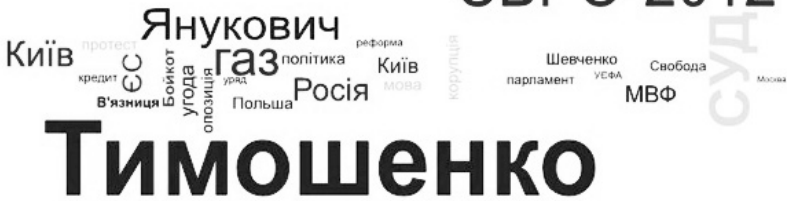
У результаті аналізу заголовків американської преси був отриманий такий наочний результат:

Американська преса передовсім висвітлювала події, пов'язані з ув'язненням экс-прем'єром України Ю. Тимошенко. Другий рік президентства Віктора Януковича був позначений шквалом критичних статей. Разом із «Тимошенко» найчастіше вживались слова «суд», «демократія», «ув'язнення», «арешт», «справа», «тюрма». На другому місці за частотою згадувань — слово «Янукович». Із інших політиків згадується лише колишній Президент Л. Кучма, поява якого в заголовках видань пов'язана зі слуханнями у суді справи Гонгадзе. Серед інших слів — «опозиція» (в тому числі у контексті «переслідування опозиції»), «парламент» (та пов'язані з ним «коаліція», «бійки», «влада») тощо.

Британська преса візуально презентує Україну таким чином:

ЄВРО-2012

У Великобританії основну частину публікацій, які стосувалися України, присвятили проблемі політичних переслідувань, згортанню демократії. На відміну від американської преси, британська менше зосереджувала увагу на досягненнях В. Януковича, хоча на початку президентства теж вважала його «прагматичним керівником» і писала про інавгурацію «демократично обраного Президента». Після судових справ проти опозиційних лідерів частішають статті критичного спрямування.

Преса Європейського Союзу демонструє такий образ:

Публікації загальноєвропейських видань (EUObserver, European Voice) мали характер новин про політичне життя України. У заголовках публікацій найчастіше повторюється слово «ЄС». Це цілком логічно, зважаючи на те, що аналізовані медіа висвітлювали події в Україні кризь призму інтересів та заяв офіційного Брюсселя. Другим за частотою згадувань стало слово «Тимошенко». Позиція ЄС виглядала як «засуджує», «не схвалює», «стурбований».

Польська преса у своїх вподобаннях виходила виключно з власного бачення української ситуації:

«Тимошенко» — одне із найбільш уживаних слів у польських ЗМІ. Судовий процес над колишньою прем'єркою та лідеркою опозиції подається як негативний тренд внутрішньополітичного розвитку України, що позначається на зусиллях Польщі просувати євроінтеграційний інтерес сусідньої країни. «Янукович» — найбільш часто це слово використовувалося у таких контекстах: діалог із Росією, політична ізоляція та обмеження свободи слова в Україні. Польські журналісти схильні до однозначного ставлення до В. Януковича як до «проросійського політика».

Відповідно до матеріалів німецької преси картина виглядає наступним чином:

У німецькій пресі домінував негативний тон та публікації про відновлення «атмосфери страху» після приходу до влади В. Януковича й Партії Регіонів. Німецькі медіа також звертають увагу на девіантні прояви української політичної культури, зокрема, бійки в парламенті. Такі публікації безпосередньо вказують на ті проблеми, які формують негативний образ української опозиції. Справа Ю. Тимошенко домінувала у німецькому медійному дискурсі: з цим пов'язані публікації щодо деталей судового процесу над лідером опозиції, реакції світових лідерів, умов її перебування за ґратами тощо.

Слово «протест» охоплює відразу декілька тематик в німецькій пресі, де журналісти згадують Україну. Держава фігурує в контексті революційних подій на Близькому Сході, опозиційних маршів у Росії.

Французька преса презентує Україну у такому вигляді:

У матеріалах французької преси, присвячених Україні, домінував негативний тон. Справа Ю. Тимошенко — головна тема, якій приділяли увагу французькі журналісти [23].

Таким чином, інформаційні приводи, які надала Україна світовим ЗМІ, зводяться до дещо негативних характеристик нашої держави. Серед провідних ознак демократичного врядування були піддані критиці свобода слова, рівність політичних можливостей, чесність та прозорість виборів, дієздатність політичної опозиції.

На сучасному етапі світові медіа-ресурси прикували свою увагу до судового процесу щодо Ю. Тимошенко, зазначивши, що на сьогодні українська опозиція залишилася «без обличчя». Через це вона діє невпевнено і нестабільно. Натомість ускладнений процес врегулювання діяльності опозиції породив ряд інших значущих проблем, таких як криза дипломатії, легітимність влади, політична конкуренція тощо.

Кризовий стан розвитку більшості країн світу призвів до певного егоїзму у висвітленні проблем, пов'язаних з Україною. Проведене дослідження демонструє, що зазначені країни аналізують події в Україні крізь призму власних політичних інтересів та потреб. Важливими виявилися також геополітичний фактор та історична ретроспектива відносин між державами.

Література

1. Газета «Berliner Zeitung» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.berliner-zeitung.de/politik/gauck-sagt-reise-in-ukraine-ab---starkes-signal-,10808018,14996610.html>
2. Газета «Bild» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.bild.de/>
3. Газета «Die Welt» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.welt.de/>
4. Газета «Frankfurter Allgemeine Zeitung» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.faz.net/>
5. Газета «Gazeta Polska» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.gazetapolska.pl/szukaj.html>

6. Газета «Gazeta Wyborcza» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : http://wyborcza.pl/gazetawyborcza/_wyszukaj/artukul?query=ukrai%F1ska+opozycja&dxx=96456/
7. Газета «Le Figaro» » [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/>
8. Газета «Le Monde» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.lemonde.fr/>
9. Газета «Rzeczpospolita» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.rzeczpospolita.pl/>
10. Газета «The Guardian» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/search?q=ukrainian+opposition&section/>
11. Газета «The New York Times» » [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.nytimes.com/>
12. Газета «The Times» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/?CMP=INTstp2/>
13. Газета «The wall street journal» » [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://europe.wsj.com/home-page/>
14. Газета «Ведомости» [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.vedomosti.ru/var/bansrc/2012/21148c.html/>
15. Газета «Газета» [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.gazeta.ru/>
16. Газета «РБК daily» [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.rbcdaily.ru/>
17. Група компаній Research & Branding Group [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.rb.com.ua/rus/company/>
18. Даль Р. Політичні опозиції у західних демократіях / Роберт Даль. — Харків : Каравела, 2002. — 216 с.
19. Журнал «Foreign affairs» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.foreignaffairs.com/>
20. Издательский дом «Коммерсантъ» [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.kommersant.ru/>
21. Інститут світової політики [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://iwp.org.ua/ukr/about/>
22. Світові ЗМІ про Україну: руйнація демократії, апетити Кличка, «старі» і «нові» радикали [Електронний ресурс] // Тиждень. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/65229/>
23. Україна епохи Януковича в дзеркалі світової преси (дослідження) [Електронний ресурс] // Главком. — Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://glavcom.ua/articles/8452.html/>
24. Ukraine: une TV d'opposition inquiète [Електронний ресурс]. — 13.09.2012. — Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2012/09/13/97001-20120913FILWWW00582-ukraine-une-tv-d-opposition-inquiete.php/>

Исследуется масс-медийный портрет Украины на основе анализа материалов зарубежных средств массовой информации относительно функционирования института политической оппозиции.

Ключевые слова: *политическая оппозиция, масс-медиа, выборы, средства массовой информации, информационное общество.*

Investigate the mass-media portrait of Ukraine on the basis of the analysis of materials of foreign media on the functioning of the Institute of political opposition.

Key words: *political opposition, the media, elections, mass-media, information society.*

Ірха Катерина Олександрівна — старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Бебик В. М.